

УДК 130.122:37.013.73

НІКІТЕНКО В.О.

кандидат філософських наук,
доцент кафедри іноземних мов
Запорізької державної інженерної академії
(Україна, Запоріжжя) vitalina2006@ukr.net

ФОРМУВАННЯ ПОЛІТИЧНОЇ КУЛЬТУРИ В КОНТЕКСТІ ГЕОЦІННІСНОЇ ПРОБЛЕМАТИКИ

В статті розглядаються проблеми формування політичної культури в контексті геоціннісної проблематики, досліджуються її компоненти та елементи; показано, що політична культура є частиною загальної культури, що розгортається і виявляє себе в процесі політичного життя соціального організму, а цінності є головним компонентом будь-якої культури і основою для формування нормативних систем морального і правового призначення, принципів їх реалізації.

Ключові слова: *політична культура, політичні цінності і орієнтації, глобалізоване суспільство, історичні типи, політична творчість.*

Глобалізація, інформаційна революція, інтеграційні тенденції в Європі і в світі, боротьба з тероризмом, міграційні процеси тощо засвідчують, що практично кожна з держав змінює параметри своєї загальної і політичної життєдіяльності. Стабільність локального соціуму стала величиною достатньо умовною. Дослідження політичної культури глобалізованого суспільства стало завданням гострим, актуальним і практично значимим. Останнє потребує нового типу політичної культури, нових норм і технологій, формування яких є однаково важливим завданням для всіх країн, які вступають у відповідні взаємовідносини. З наявної літератури чітко впливає що «політична культура» – це частина загальної культури, яка формується і виявляється в процесі політичного життя; історично і соціально зумовлений продукт політичної життєдіяльності людей, їх політичної творчості, який відбиває процес опанування суспільством, націями, класами, іншими соціальними спільнотами та індивідами політичних відносин, а також розвиток їх власної сутності і діяльнісних здібностей як суб'єктів політичного життя.

Будучи вперше вживаним німецьким філософом І.Гердером, термін «політична культура» набув подальшої популяризації у працях В.Гер'є, В.Іванівського, Е.Джеймса, М.Вебера, Г.Алмонда, С.Верби, Д.Пауелла та ін. В політологічній науці політичну культуру розділяють на політичну культуру суспільства, соціальної спільноти та особи (класифікація відносно суб'єкта); виділяють і політичну культуру окремих класів, і політичну культуру еліти. Крім того, виділяють «фрагментарну» і «інтегровану» політичну культуру (класифікація відносно політичних цінностей та орієнтацій).

Вдаючись до аналізу політичних режимів, слід розрізняти «тоталітарну», «авторитарну» та «демократичну» політичну культуру. Існує також виокремлення «реформістської», «революційної», «контрреволюційної» та «консервативної» політичної культури з огляду на орієнтацію на засоби політичних дій. В контексті дослідження важливим є також виділення різних історичних типів політичної культури, серед яких «патріархальна», «підданська» та «активістська». Актуальною є думка, що асиміляція зазначених історичних типів політичної культури дозволяє виділити декілька змішаних типів, а саме: «громадянська», «традиційна», «буржуазно-демократична», «реліктова автократична» політичні культури. Політична культура є своєрідною підсистемою загальної культури суспільства, але у той же час вона може виявляти себе як “самостійне” явище. Отже, сучасні політологічні концепції, як показує огляд наявної літератури, не мають однаковості щодо визначення та змісту самого поняття “політична культура”. Їхня інтелектуальна рефлексія базується на класичних розробках сутнісних характеристик цього феномену. Політична трансформація є особливим напрямом модернізації суспільних відносин. Її сутність полягає в еволюційному запровадженні нових прогресивних форм організації політичного життя та раціоналізації влади шляхом комплексного поєднання соціально-економічних та духовно-культурних чинників суспільної системи. Саме тому процес політичної трансформації проявляється передусім у трьох основних іпостасях – політичній системі, політичній культурі та політичній поведінці особистості. У сфері політичної культури трансформаційні процеси призводять до активізації процесу соціалізації індивіда, селекції політичних цінностей, вдосконалення політичних норм, формування принципово нової, орієнтованої на раціональні зміни політичної еліти. Модернізація безпосередньо політичної системи виявляється в її диференціації, умінні адекватно реагувати на різні виклики часу. Зміни політичної поведінки полягають в активізації та вдосконаленні форм залучення громадян до політичного процесу.

Формування політичної культури визначають як різні зовнішні чинники, так і внутрішні аспекти розвитку політичних процесів у країні. Серед внутрішніх чинників на особливу увагу заслуговують загальний стан соціального середовища та вплив на політичну культуру наявних політичних партій. Адже формуванню політичної культури має сприяти розвинута партійна система, у межах якої здійснюється вільна конкурентна боротьба за контроль над законодавчим органом і урядом, оскільки така система є засобом розвитку громадянського суспільства. Однак сучасні політичні партії в Україні утворилися раніше, ніж склалися соціальні групи населення, інтереси яких ці партії мають намір представляти в органах влади. Тому ці політичні суб'єкти не змогли знайти чітких соціальних адрес і виконувати функції посередника у стосунках між особою і державою. Мало того, у переважної більшості політичних партій відсутній постійний зворотний зв'язок зі своїми виборцями, електорат цих партій не є постійним.

Не сприяє адекватному формуванню політичної культури й недостатньо розгалужена мережа партійних осередків на місцях, відсутність їхньої активної співпраці зі своїми нинішніми та потенційними прихильниками. Поняття "політична культура" характеризує не лише політичну свідомість, але й політичну поведінку. На відміну від політичної свідомості, яка є психічним відображенням політичної реальності й виконує функцію орієнтації людини у сфері політики, політична поведінка являє собою взаємодію індивіда з політичним середовищем і має на меті адаптацію до цього середовища або його зміну. На нашу думку у даному визначенні ми знаходимо пряму вказівку на існування об'єктивного зв'язку між культурою і політикою, оскільки в їх основі знаходяться «свідомість» і «поведінка». Тобто, ці дві складові культури можна розглядати як внутрішню і зовнішню у бутті культури.

Сучасне політичне середовище, як і суспільство в цілому, активно впливає на індивіда, формуючи у нього певну політичну культуру на основі загальнолюдських, суспільноспецифічних, класових та інших цінностей. Аксиологічний вимір політичної культури базується на ієрархії домінант, що сформувалися історично і продовжують взаємодіяти з іншими системами світосприйняття тієї або іншої особистості і суспільства в цілому. Для сучасного суспільства вкрай важливо забезпечити превалювання загальнолюдських цінностей над класовими, запобігаючи, таким чином, формуванню у населення конфронтаційно-опозиційного мислення на рівні "свій – чужий". Загальнолюдська компонента політичної культури дозволяє зберегти та транслювати певний досвід, тобто живить соціальну пам'ять. Якщо політична культура орієнтована на загальнолюдське, то вона сприймає і духовні багатства, що нагромаджені людством у минулому, та духовні цінності сучасного суспільства і завдяки цьому вона виконує освітню, виховну, комунікативну та регулятивну функції. Класове у політичній культурі завжди буде присутнє, виходячи зі структури суспільства. Але суспільні відносини не повинні будуватися на класовій гегемонії. Як демонструє досвід колишнього СРСР, у класовому суспільстві по відношенню до будь-яких духовних цінностей проявляються соціально-класові інтереси. Але історія свідчить, що суспільний прогрес все більш підштовхує людство до загальних, універсальних цінностей, які мають пріоритетне значення порівняно з класовими вподобаннями.

Діалектика загальнолюдського і класового в різних явищах культури проявляється по-різному: існують такі явища культури, як мова, наука, техніка, котрі ніколи не мають класового характеру, а політична свідомість і політична культура за своєю природою пов'язані з існуванням класів та боротьбою між ними. У сучасних умовах, коли досить активно відбуваються процеси глобалізації та інтернаціоналізації, політична культура суспільства все більше наповнюється загальнолюдськими цінностями: просвітництво і гуманізм, загальні принципи демократії, шляхи вирішення глобальних проблем. Соціально-класове у культурі (у політичній зокрема) проявляється

у формі ідеології, котра здійснює на суспільство деформуючий вплив, якщо вона обслуговує і захищає інтереси своєї соціальної групи або свого класу та намагається представити їх як інтереси всього суспільства. Як правило, класовий підхід щодо політичної культури призводить до поділу її на певні типи. У марксистській літературі політична культура поділялася на "соціалістичну" (прогресивну) і "буржуазну" (регресивну). Тобто було різке протиставлення різних типів світосприйняття, що не йшло на користь обом суспільно-політичним системам. Більш прийнятним є інтегративний підхід до політичної культури (або "інтегративний тип політичної культури"), який об'єднує загальнолюдське і класове в єдину систему і характеризується наявністю консенсусу щодо важливих суспільних питань, а також довірою між суб'єктами політичного процесу, превалюванням конвенціональних форм політичної поведінки. Звичайно, кожен елемент політичної культури виконує свою функцію і здійснює постійний вплив на інші елементи системи. Низка дослідників пропонують виокремити три структурні рівні у політичній культурі: політичну свідомість, політичну поведінку та інституційне забезпечення. Одним із базових компонентів політичної культури є **політичні знання**. На основі накопиченої суми знань про політичну сферу людина і суспільство виробляють відповідну політичну поведінку, яка відображає уявлення суб'єктів суспільного процесу про ідеальне та належне, а також про необхідне і дійсне.

У свою чергу наявні політичні знання є підґрунтям для певного типу **політичної свідомості**, носіями якої є особистість, суспільна група, суспільство в цілому. Політична свідомість – це специфічна форма суспільної свідомості, система відображення в духовному житті людей політичних інтересів і уявлень. Політична свідомість безпосередньо детермінована політичним буттям, але на її характер впливають соціально-економічні, історичні, національні і культурні особливості суспільства, а також глобальні та загальнолюдські проблеми. Проте політична свідомість не є пасивним відображенням політичного буття. По-перше, вона здатна прогнозувати і моделювати політичні процеси. По-друге, вона впливає на політичне життя суспільства, а через нього – на його економічні, духовні, культурні відносини. По-третє, політична свідомість визначає напрямок політичної діяльності соціальних груп, політичних партій і громадських організацій, політичних лідерів і пересічних громадян.

Політична свідомість – поняття багатоструктурне й багаторівневе, яке диференціюється залежно від її суб'єктивного носія: політична свідомість суспільства, нації, соціальної групи, особи. Відповідно до гносеологічного підходу, політична свідомість розрізняється на таких рівнях: емпіричному, буденному, теоретичному й ідеологічному.

Формування політичної свідомості, як і політичної культури в цілому, на емпіричному рівні пов'язано з безпосередньою фіксацією практичного досвіду політичного суб'єкта. Необхідно зазначити, що емпірична і буденна свідомість – це різні поняття. Буденна свідомість не є емпіричною, тому що

містить у собі ідеологічні і теоретичні елементи. Буденна політична свідомість являє собою сукупність ідей, уявлень, поглядів, що виникають безпосередньо з повсякденного життя тієї чи іншої соціальної групи. Емпірична та буденна свідомість відбивають поверхневі процеси політики без глибинного їхнього аналізу. Їх характеризують соціально-психологічні риси: почуття, настрої, емоції. При цьому безпосередній зв'язок з життям та соціально-психологічні характеристики надають цим видам політичної свідомості особливого динамізму. Як вищий рівень політичної свідомості виступає політико-теоретична свідомість, яка ґрунтується на сукупності ідей, поглядів, знань, що існують на базі наукових досліджень політичних відносин, процесів, більш глибокого вивчення їхньої сутності, суперечностей та закономірностей розвитку.

Розбудова політичних, економічних і соціальних структур демократичної держави можливе, лише за умови, якщо молода людина не тільки буде мати знання, які розкривають економічні, правові та інші сторони сучасного суспільства, а й перетвориться з об'єкта в активний суб'єкт політичних відносин. Більш того сучасна демократія вимагає від особи не лише політичної активності, а й усвідомлення нею власної ролі й значення в житті суспільства та відповідальних дій згідно з власними переконаннями і цінностями. Намагання звільнитися від спадщини тоталітаризму в економіці, політиці та національній самосвідомості поки не мають в Україні бажаного успіху, зокрема через несформованість у суспільстві системи цінностей, моделей та зразків поведінки, характерних для демократичної політичної культури. За цих умов надзвичайно потребує досконалої **політичної освіти** як потужного знаряддя політичної соціалізації, інтегрування особистості у політичну систему, зміцнення громадянського суспільства на фундаментальних засадах рівності, взаємної відповідальності й почуття власної гідності. Будучи однією з основ розвитку громадянського суспільства, вона, здатна забезпечити істотну протидію політичній дестабілізації, конфронтації та загрозам національній безпеці.

Теперішній стан українського суспільства вимагає від кожної людини усвідомленого відношення до політичних подій, що відбуваються в країні та світі, вміння дати правильну світоглядну оцінку, оволодіння практичними навичками участі в громадянському житті.

Список використаних джерел

1. Толстоухов Анатолій. Глобалізація. Влада. Екомайбутнє. К.: Вид. ПАРАПАН, 2003. – 308 с.
  2. Воронкова В. Г. Філософія розвитку сучасного суспільства: теоретико-методологічний контекст : монографія / В. Г. Воронкова. – Запоріжжя : ЗДІА, 2012. – 262 с.
  3. Андрущенко В. П. Організоване суспільство. Проблема організації та суспільної самоорганізації в період радикальних трансформацій в Україні на рубежі століть: досвід соціально-філософського аналізу / В. П. Андрущенко. – К. : Атлант ЮЕмСі, 2006. – 502 с.
  4. Бех В. П. Социальный организм: философско-методологический анализ : [монографія] / В. П. Бех. – Запорожье : Тандем-У, 1998. – 186 с.
- Формування політичної культури в контексті геоціннісної проблематики

5. Політична влада в Україні: проблеми легітимації та модернізації : [монографія] / О. Ю. Висоцький. – Дніпропетровськ : Інновація, 2012. – 130 с.

6. Кисельов М.М. Екополітичні зрізи глобалізації // Практична філософія. – 2002. - №1. – С.111-122.

References

1. Anatoliy Tolstoukhov. *Globalization. Power. Ekotajbutnk. Ps: Look. PARAPAN*, 2003. – 308 pp.

2. Voronkova, V.G. (2012), *Filosofia rozvytku suchasnoho suspilstva: teoretyko-metodolohichniy kontekst [The philosophy of development of modern society: theoretical and methodological context]*, ZDIA Publ., Zaporizhia, Ukraine

3. Andrushchenko, V.P. (2006), *Orhanizovane suspilstvo. Problema orhanizatsii ta suspilnoi samoorhanizatsii v period radykalnykh transformatsii v Ukraini na rubezhi stolit: dosvid sotsialno-filosofskoho analizu [Organized society. The problem of organization and social self-organization in a period of radical transformations in Ukraine at the turn of the century: experience of socio-philosophical analysis]*, Atlant YuEmSi Publ., Kyiv, Ukraine

4. Bekh, V.P. (1998), *Sotsialnyy organizm: filosofsko-metodolohicheskyy analiz [Social organism: philosophical and methodological analysis]*, Tandem-U Publ., Zaporozhye, Ukraine

5. Висоцький О. ЮVysotskyi, O.Yu. (2012), *Politychna vlada v Ukraini: problemy lehitymatsii ta modernizatsii [Political power in Ukraine: problems of legitimation and modernization]*, Innovatsiia Publ., Dnipropetrovsk, Ukraine

6.Kiselev, M. *Ekopolitichni sections of globalization//Practical philosophy. – 2002. - №1. – S. 111-122.*

NIKITENKO V.O. Candidate of Philosophical Sciences, Assistant Professor of Foreign Languages Department, Zaporizhzhya State Engineering Academy (Zaporizhzhya, Ukraine) vitalina2006@ukr.net

FORMATION OF POLITICAL CULTURE IN THE CONTEXT OF GEO -VALUES

The paper addresses the problem of formation of political culture in the context heotsinnisnoyi issues, examines its components and elements; shows that political culture is part of culture that unfolds and reveals itself in the political life of the social organism, and values are the main component of any culture and legal basis for the formation of moral and legal purpose, principles of their implementation.

Globalization, the information revolution, integration trends in Europe and the world, the fight against terrorism, migration etc. show that almost every State changes the parameters of its general and political life. The stability of the local society was quite arbitrary size. The study of political culture in a globalized society became acute challenge, relevant and practically significant. The latter requires a new type of political culture, new standards and technologies, the formation of which are equally important task for all countries that enter into the relevant relationship.

The actual view is that the assimilation of these historical types of political culture can provide a number of mixed types, namely "civil", "traditional", "bourgeois-democratic", "relic autocratic" political culture. Political culture is a kind of common culture subsystem of society, but at the same time it can identify themselves as "independent" phenomenon.

Key words: political culture, political values and orientations, globalized society, historical types of political creativity.

НИКИТЕНКО В.А. кандидат философских наук, доцент кафедры иностранных языков Запорожской государственной инженерной академии (Запорожье, Украина) vitalina2006@ukr.net

ФОРМИРОВАНИЕ ПОЛИТИЧЕСКОЙ КУЛЬТУРЫ В КОНТЕКСТЕ ГЕОЦЕННОСТНОЙ ПРОБЛЕМАТИКИ

В статье рассматриваются проблемы формирования политической культуры в контексте геоценностной проблематики, исследуются ее компоненты и элементы; показано, что политическая культура является частью общей культуры, разворачивается и проявляется в процессе политической жизни социального организма, а ценности являются главным компонентом любой культуры и основой для формирования нормативных систем морального и правового назначения, принципов их реализации.

Ключевые слова: *политическая культура, политические ценности и ориентации, глобализованное общество, исторические типы, политическая творчество.*